

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Pesten.

Junius' 13d. 1837.

23. szám.

Tartalom: Magyar literatura. Románok és novellák. Hugo' Bug-Jargalja Fülöp Sámueltól, 183. l. Német literatura. Történettudomány. Gross-Hoffinger' II. József császára, 184. l. Románok és novellák. Mügge' Vendéi asszonya, 185. l. — Magyar dolgok külföldi munkákban: Zimmermann Magyarországról (*Gaal*), 186. l. Literatúrai mozgalmak, 190. l. Vád és igazolás (*Bajza*), 190. l. Figyelmeztetés.

MAGYAR LITERATURA.

Románok és novellák.

- 7) Külföldi regénytár a legkedveltebb idegen új írók munkáiból. I-ső kötet. Bug-Jargal, Hugo Victor után. Fordította Deáky Fülöp Sámuel, Kolozsvárt, Tilsch és fia' tulajdona, 1837. Sadrétben, 261 — (és 10) lap.

Deáky úr, ha nem csalatkozunk, Anacharis' utazásának fordításával nyitotta meg írói pályáját. A' választás nem volt rossz választás; mert ámbár az újabb philologiai vizsgálódások' eredményei a' görög literatúrának nem egy ágát más világban láttatják, 's ámbár a' görög nyilvános és házi életet napjainkban már csak az elmaradott fogja Barthelém' induláspontjából felfogni; még is a' munka, főleg historiai tekintetben, figyelmet érdemel még ma is, 's az előadás gondos, csinos, és ha némi pretiositást, — mellynek vádjá alól Barthelém' azonképen mint Delillet, 's más kor- és elvtársait fel nem menthetni, — kivesszünk, példányul szolgálhat. Milly szerencsével járt legyen el vállalatában Deáky úr, bíráló nem mondhatja, mert már csak homályosan emlékezik vissza a' fordításra, 's aztán kezdöt talán nem is a' legszigorúbban kel-

letik megítélni. — Utóbb, mintha a' rózsaszínű gyűjtemény' folytatójává szegődött volna a' fordító, mert Pandorájában 's más rokontárgyu fordításaiiban aligha előre felvett terv szerint, aligha előre kitűzött cél felé dolgozott, 's közleményeit azon főkből rántotta elő, mellyből ide át az iconoclastai mámoráról ismeretes emlékdülő H..... merített. Bíráló azonban ezt épen nem a' tisztelt férfiú' ízlésrokonságának az említettem úrral akarja tulajdonítani, hanem inkább azon firmának, melly Pandorát sajtó alá adta, 's mellynek soliditása — természetesen csak ízlés' tekintetében — nem épen ingatlan alapon nyugszik. — A' gyűjtemény, mellynek címét e' cikkely előtt olvashatni, Tilsch és fiának, Farkas' éjszakamerikai utazása' kiadójának tulajdona, 's már azon környülmény, hogy Hugo' egyik románjával kezdődik a' sor, jobbat mit várat az olvasóval.

Hugo (szül. 1802) Bugjargalt még 1818ban írta, de csak néhány évvel utóbb bocsátotta közre. Az akkoron, mint tudjuk, még vendéi íhletések alatt író ifjú' művében, azon egészen saját modornak, melly utóbb a' „halálra íteltetettnek utolsó napjában“ 's mindenek fe-

lett „Notre-Dame“ban vala mutatkozandó, hatalmas ugyan, de csak itt ott elszórt nyomait láthatni. Azon lélekbennsőség mindazonáltal, mellyért őt Chateaubriand enfant sublimenek nevezte, a' színvegyület' bája, melly salvator-rósai merészséggel volt néhány év múlva feltünendő, 's a' nyelv' szilárd kezelése, melly még Lamartinra is úgy hatott vissza, mint ennek rhythmusai hatottak csak imént Hugóra, — már nagy mértékben feltalálhatók.

A' fordító, midőn munkájához fogna, alig-ha számot adott magának mind erről. Vannak íróink, kik egy újságcikkelyt az éjszakamerikai pénzcrisisről 's Vico' „nuova scienziáját“, a' szenthelenai kéziratokat és Scribenek egy vígjátékát ugyanazonképen, ugyanazon egy modorban fordítani szokták; csak hogy aztán, a' mint magával hozza a' szükség, több vagy kevesebb jó és rossz új szókkal, egy-két participiummal és új ige-hajlítással igen czélszerűleg tarkítják meg. Egy tenyerestalpas, ugyan csak magyar kifejezés mellett előkandikál egy a' hamiltoni interlinearis mód szerint lefordított német példabeszéd, 's ha dialogra fordul az előadás, olly fojtó könnyűséggel szólnak a' személyek, mintha Kazinczy' Alcibiádján készülnének boszút állani. 'S íme előkerekedik a' fordítás' művészetének egy neme, mellyről az Athenaeum' 32. száma még csak nem is emlékezik.

Bíráló nem akarja mind ezt Deáky úrra értetni. Ő már jóval hosszabb idő óta izzadoz a' fordítás' pályáján, mintsem hogy némi gyakorlatosságot ne szerzett volna magának, 's aztán bizony bajos is, a' szentdomingói ég alatt — Bugjargal' színhelyén — fakadozott virágokat, bár mi ügyetlenül rántassanak is ki azok, — midőn véres gyökereiken még mintegy érzeni a' szív' dobogását, honnan elszakítottak, épen halaványan és hidegen átültetni. De hogy a' fordításon beszélyi előadás mutatkoznék, hogy a' nyelv, hol az az ömledző, mindent magával ragadó ár, hol meg a' mintegy vésővel kifaragott, plasticai szépségekkel dús, egészen saját, hugoi nyelv volna, — azt csak ugyan nem merné állítani.

Bíráló nem akar itt egyes részletekbe ereszkedni, mikből csak az világolnék ki, hogy a' fordító íróját értette, de a' munka' szépségeit nem érzette. Berekesztésül még egykét szót Deáky úr' grammaticájáról és orthographiájáról. Tamaszkodj (10. l.), kéne (19. l.),

tekintődnének (19. l.), ezredesse (65. l.), felindulásba volt (97. l.), óly (126. l.), diadalmaskodjon (151. l.), 's több illyesekkel telidesteli van az egész kötet. Deáky úr' neve ott áll a' magyar tudós társaság' névkönyvében, vegye meg tehát a' társaság' által kiadott nyelvszabályokat, olvassa meg, tanulja meg, ezt kérjük, követeljük.

63.

NÉMET LITERATURA.

Történettudomány.

- 10) *Lebens- und Regierungsgeschichte Josephs II., und Gemälde seiner Zeit; von Dr. A. J. Gross-Hoffinger. 3 kötet. (Több arczképpel). Stuttgart, 1835 és 1836. Brodhag, a' 3dik kötet Riegenernél; nagy 8rét.*

A' most Stuttgartban élő 's a' literaturai világban több iratai által ismeretes szerző „II. József élet- és uralkodási történeté“ben nagyszerű föladást tön magának, 's e' jelen kidolgozásban fölülmulja megelőzőit, kik részint igen egyoldalulag, részint igen töredékesen fogták föl a' 18dik század' egyik legjelesebb uralkodóját.

József császár az europai civilisatió' átmeneteli szakában élő uralkodókhöz tartozik, 's ezen szak kijelelte neki azon irányt, mellyet cselekvéseiben követnie kellett. Az elfogulatlan történetvizsgáló sokkal több világos, mint árnyas oldalt lel abban. Hogy József individualis hevessége által sok olly rendelést tön, mellyek sem monarchiája' javára nem voltak, sem a' politica előtt ki nem menthetők: ez iránt most közönséges már a' megegyezés. A' porosz II. Fridrikben nagy előkép lebegett előtte; egész anyja' halálaiq, midőn már 40 éves volt, kizáraték a' tulajdonképi uralkodásbani részvételtől; — ezen viszonyokból igen sok megmagyarázható. Akarata elhatározottan jó volt, lelke nagyszerű tervekkel teli, csak-hogy nem ritkán hibázott az eszközök' és személyek' választásában azok' kivitelénél; terveiben igen sokszor is tön változtatást; előbbi rendeleteket későbbiek által megsemmisíte, 's részint a' catholica egyházban, melly jogait megtámadva látá, részint több birodalomrészben, p. o. Belgiumban 's Magyarorszáqban, makacs ellenállást tapasztalt. Szintolly kevéssé mentendő itt Lengyelország' első felosztása, Bajorország' elleni törekvése (a' teschni béke által kijátszva), 's az 1787ki török

háború. Mert hiszen ezen táborozásból hozta a' halál' csiráját is haza, mellynek 1790ben hajta fejet.

Egy illy nevelésü 's műveltségü uralkodó, ezen individualitással, ezen tervekkel a' belső országos élet megváltoztatása iránt, mint II. József, 's ezen helyezettél Németország' és több szomszéd tartomány' ellenében, hol már, mint Franciaországban, a' dolgok' új rendének elismerhetlen jelei mutatkoztak, igen sokoldalú fölfogást kíván, hogy híven rajzoltassék. 'S habár a' sok új és fontos oklevelekkel támogatott szerző (ezt bizonyítja a' munkához kapcsolt 3 osztály az „Archiv der Urkunden und Beweisstücke zur Geschichte Josephs II.) a' nehéz föladást egészen föl nem oldta is, ahhoz legalább igen fontos pótölékokat adott. Ref. igen sokban egészen eltávozik ugyan a' szerzőtől; de ez nem tartóztatja őt, a' szerző' érdemeinek megismerésétől, kivált a' II. kötetben, melly József' egyedüli uralkodását festi, a' harmadikban azon visszahatást ábrázolván, melly az egyháznál 's a' politicalai viszonyokban József' ellen képződött.

8.

Románok és novellák.

2) *Die Vendéerin, Ein Roman, von Theodor Mügge.*
3 *Thle. Berlin, Alex. Duncker, 1837. 266 l.*

A' német regény-literaturának az angol 's francziához képest minden kétségen kívül káros állása van. Historiai regényhez hibázik a' nemzeti alap, az erkölcsileg társaságihoz pedig életheli mozgékonyosság. A' németnek nincs scóterszági felvidéke és nincs Faubourg st. Germain-je, neki nincs egyebe, mint lyrai szíve a' maga idealismusához, és komoly ügyekezete a' művészet felé. Ezeknek kell kipótlani azt, mi az államányi (substantiell) erőből hibázik. Egy haszon azonban még is keletkezett rájuk nézve ezen hiányból, az t. i. hogy megtanulták a' historia' egyetemességét magokévé tenni, 's hol lélek és mély fölfogás kívántatik, képesek elnyerni a' koszorút. Ez valamint a' drámai, úgy a' regény-literaturában is kimutatta magát. Nekik nincs ugyan Scott Walterök, Hugo Victorok, de ellenben sem az angol sem a' francia literatura nem volt volna képes olly regényt előteremteni mint a' cevennei lázadás (Aufruhr in den Cevennen). Így lemélyedni a' történetek' mysteriumába,

az események' lelkébe, csak német szellem vala képes. 'S nem lehet eléggé sajnálni, hogy Tieck ezen egyetlenegy próbával a' historiai regényben (mert ennek, nem pedig mint ő nevezi, novellának kell azt tekinteni) megelégedett. De hogy azt mind eddig be nem végezve hagyá, mutatja, hogy nem historiai érdek, hanem a' mysticismus' tanulása vonta őt ezen tárgyhoz. Most Tieck már előregedett 's a' literaturának más tehetségek után kell körül tekintenie, mert tőle többé nem sokat várhat. A' legkitünőbb elmék közé, kik Tiecket a' historia' psychologiai valóságának fölfogásában követték, kérdésen kívül Mügge Tódór számítandó; olly költő, ki a' poetai teremő erőt, valamint a' legműveltebb világ-szemléletet fölült tudja emelni a' közönségesen, a' mindennapin. Philosophiai műveltség' mélységével fölkészülten lépett ő a' poesishoz, hogy az eszme' hatalmát és jelentését a' historiai regény' concret bőségében fölleplezze. Az-irány, mellyet e' célra választá, bizonyosága a' kor és literatura' szükségéi' mély fölfogásának. Ő az újabb történetek' alapját, a' francia forradalom' eszmeháborúját alapjává tevő poesisának is, 's általa a' maga számára olly tartalmat nyert, melly nem függ nemzeti ábrázolatok' külsőségeitől. Ő azonban ama' háborúnak historiai jeleneteit is a' legkitünőbb módon tudja festeni, mert a' helyzetek és characterek' poesisának nála egyforma joga van, az eszme' ábrázolatával, 's ő abstract költő nem akar lenni. A' „Chevalier“ nevű regényben merész vonásokkal és erős színekkel festé a' st. domingói forradalom' menetelének elemeit, de itt a' beszéd' dialecticájának sok helyet hagyá 's a' characteristicának ártott. A' Vendéerin-ben ezen hiba teljesen el vagyon mellőzve 's belőle M. egy bevégzett epost alkotá. A' festésnek rendkívül drasticali ereje itt olly központosított, 's a' psychologiai érdek a' történetivel olly összhangba van hozva, hogy szebb előadást kívánni sem lehet. A' regény' tartalma kiterjed a' vendéeri' háború' egész folyamatára Charette-nek a' Loire-on történt átmenetelig. Szinte úgy, mint a' cevennei forradalomban először a' harcz' elveinek első támadozása egyes lelkekben, főképp pedig egy hősileg lelkesült lánykában motiváltatnak, így lép jobban és jobban a' historiai valóság az előszínré, míg végre irtó csatájává leszen a' republicanus és királypárti

*

elveknek. Az itt elötüntetett felfogás szorosan historiai. A' vendée-iek semmik sem voltak kevésbbé mint lelkesült királypártiak, sőt inkább motivumaik igen anyagiak valának: az ellenszegülésnek tiszta dühe, vagy szükelmű vallási fanatizmus; ők egyedül régi jogaik és szokásaikért harczoltak. Ezért buktak meg Charette és Benchamps azon terven, hogy a' háborút tisztán katonáivá akarák alakítani; ennek szükségképen kellett magában össze omlania. De a' republicanusok is keblökben hordák az akarat' megosztását és így elveiknek halálsírját. A' törvény' uralkodására való abstract törekedésből egy tiszta formalizmus támad, melyet a' valódiság nem képes fékezni. Az által, hogy ez magát az abstraction megboszúlja, és hogy a' természet a' maga természetes különbségeit ismét föltámasztja, a' szabadság szabadságtalansággá leszen, és a' republicából szükségképen katonai despotizmus áll elő. Ezen különféle elemeket a' magok' küzdésében, mint a' forradalom' dialecticáját, M. gyönyörűen festé. Vandée' hősei a' republica' hőseivel, néperő nép-erővel, az abstract királypártiak az abstract republicanusokkal állanak szemközt. Minde-nyiket a' háború' örvénye sodorja el, melyet a' szenvedély igazgató hatalommá teszen. Még az előrelátó sem kíméltetik; illy időben nincs juste milieu. Csak Kleber és Marceau' katonai alakjaik tűnnek föl a' köz enyészetből, kikben a' napoleoni időszak már láthatólag sugárzik át. Egyesek' characteristicájában tükrözi már csak magát vissza az elvek' meghasonlása, mint valamely lélekroncsolat. A' szeretetnek minden kötelékei felbomlanak, a' család elveszti minden állományos fontosságát. A' leány fellázad atyja ellen, a' fiú ellene harczol a' csatában 's csak akkor, midőn a' szenvedély magát kidühödte, vezeti a' valóság' megismerése a' természetlenséget vissza a' természethez. De ezen megismerés a' földi boldogság elvesztének árrán van vásárolva. Trou-sard kisasszony és Jean Quetinau' alakjai bírnak legfőbb érdekekkel, ezek igen vonzólag vannak ábrázolva. De ezeknek atyjaik is, mint szinte Bonchamps' húga és neje pszichologiai-
lag fontos characterek. A' tárgy' természete hozta azt magával, hogy az alakoknak illy bősége mutatkozik, 's ez a' pszichologiai érdeket igen megosztja. De Müggének ismét azon érdeme van, hogy mind ezen alakokat

igen élénken, erővel 's energiával teljesen adá elő. Legkevesebb valódiság van a' Bernier' characterében, melybe sok mesterségesen készített vegyült. A' humoristicai elem a' doctorban, ki el van ragadtatva a' sok bonczolástól, és Six-Sous' haramiában, derekasan tűnik ki; Mercœur' humora ellenben nem sikerült. — A' helyzetek nagyobb részint igen költőiek, telvék mozgással és étellel, tett tette következnek, 's az érdek egy szempillantatig sem nyugszik. — Ha M. ekként fog haladni a' historiai regény' gazdagításában 's ha nevezetesen a' characteristicának belső motívatiójára fordít szorgalmat és Tieckként az individualitásban egyetemesség' fontosságát ügyekszik fölleplezni, úgy tőle minden bizonyonnyal még sokat várhatunk. Két szikla vagy on itt, melyet ki kell kerülnie: a' dialectica' szélessége és a' tárgyérdek miatti maga elszánása. Ha képes ezen ellenkező elemeket fékezni, belőle a' legjelesebb német regény-költő válhatik. Erre ő több hivatással bír, mint akárki más.

Sz...ky. 5.

Magyar dolgok külföldi munkákban.

Sokáig hallgatott a' külföld hazánkról; ezer éve, hogy Ázsia' sivatagait elhagyván, Európában lakik nemzetünk; de még egy két év előtt is el lehet mondani, hogy azon messze földről, melyet apánk elhagytak, europai szomszédaink többet irnak és tudnak, mint azon hazáról, melyben most 's épen mellettek lakunk. Kevés évek előtt félbe szakasztaték ezen hallgatás, 's a' külföld emlegetni kezdte valamit egy országról, mely szomszédságában fekszik, 's Magyarországnak nevezetik, kivált a' német könyvirási düh, melynek már a' föld szük kezd lenni, hazánkban is kezd igaz és hamis adatokat zsákmányolni. Főkép csak nyereség-vágy vezérli őket, mert a' még majd nem ismeretlen országról irt munkák nagy részvétet ígérnek gerjeszteni az olvasó közönségben, 's így mind az írók mind a' kiadót tetemes haszonnal kecsegtetik. Mi legalább nem tudunk ezen munkák' legnagyobb részének más indító okot tulajdonítani, mivel illy készütség 's a' tárgy' minden ismérte sőt gyakran józan ész' híjával irt munkákat, belső becsökért 's tudomány-szeretetből nehezen bocsáthat valaki napfényre. A' Hanns Norman vagy Grosz Hof-finger, Elrich, Birch, 's mások által irt munkák majdnem tökéletesen valóstítják ezen állításunkat, nagyobb részével együtt azon kisebb értekezéseknek, melyek honunkról külföldi folyóiratokban megjelentek. Általános hibájok, megfoghatlan felületesség, vastag részrehajlás, sőt

néha nemzeti gyűlölség, a' leirt nemzet nyelve, szokásai, caractere, története 's alkotmánya' tökéletes nem-ismerése, a' tárgyak' gyakori félreértése, 's e' mellett még is alaptalan 's lehet mondani, sokszor orczáttan itéleteik minden dolog felett, melly individualis tetszésökkel valamben ellenkezik.

Nem szándékunk ugyan hibáinkat védeni, vagy ocsárlóik ellen kikelni. Mi nemzetünk' leírásában valót kívánunk, tisztán és szigorúan, szépítés és nagyítás nélkül, nem felzifrázva jobb sajátosságainkat, de nem is hazugságok és fonákosságokkal nevelve hibáinkat. Mondja ki a' mivel külföldi egyszerűen mi bennünk vagy nálunk jó, fejtsé ki alaposan 's igazán mi rossz, 's a' nemzet hálával fogadandja munkáját. Ezt és nem kevesbet kívánni joga van minden nemzetnek, mert ha vétek alaptalan sérteni egyes ember' becsületét, miért hagyná magát egész nemzet barbarusok alá lealacsonyítani. — 'S ha komolyan átfutjuk mind ezen itt vélt iratokat, nem nyomhatjuk el azon kívánságot, bár tovább is tartott volna hazánkról azon régi hallgatás a' külföldön, mert így a' jövőben egy józanabb írónak csak azon egy munkája lett volna, az ismeretlen hazát és népet való színekkel festeni, míg most előbb a' róla terjesztett fonák eszméket szükséges leküzdeni.

Legujabban egy illy czimű munka jelent meg: *Das Kaiserthum Österreich. Gemälde des Landes und Volkes von Dr. Zimmermann. Vollständig in einem Bande. Leipzig und Stuttgart J. Scheible's Verlags-Expedition. 1836.* Ennek szerzője is szíves hazánkról szólani, és pedig bővebben. Olvasóink itt ne várjanak komoly bírálatot, mert azt a' munka nem érdemli. Ha imént említett testvérei roszaik, úgy nyelvünkben nincs kifejezés, melly Zimmermann' munkáját méltóképen legyalázhathá. Adattai olly fonákok, olly egymással ellenkezők, sőt képtelenek, hogy mint alap nélküli építvények magokban összeomlanak, azért őket bírálni feleslegesnek vélvén, csak egyes helyeket, mik ezen munkában egyes képtelenségeket jelentenek, fogunk közölni, megjegyezvén, hogy felkeresők épen nem került fáradságba.

Először is megmutatjuk, hogy Zimmermann ur historiát nem tud, ugyan is a' 479. lapon. „A' romaiak Magyarországnak csak erdélyi részeit, 's valóban csak Horvát- 's Tótországokat bírták.“ A' szerző' tehát semmit sem tud a' mostani Buda, Szöny, Sopron, Szombathely 's hazánk' egyéb helyein fekvő gyarmatairól Romának.

480. l. Miután elbeszélé miféle nemzetek küzdöttek Pannonia' birtokáért, mondja, „az utóbbiak (a' magyarok) a' tótokkal szövetségbe tartattak meg.“ Honnan vette legyen a' szerző ezen egészen új historial adatot, meg nem fejthető, talán egy saját geographiájához hasonló krónikából. Árpádot, kit ő, nem tudom honnan,

Omra Árpádnak és Almud' fiának nevez, kétszer a' bajorok, és egyszer a' velenceiek által tökéletesen megvereti, holott ezen csatákról a' magyar történet mindedig semmit sem tudott. — Később mondja, hogy eleink a' keresztény hitet felvévén, minden hadi tüzöket elveszték, annyira, hogy még a' törököktől is majd mindig megvertettek, a' mi szinte igen nagy tanúja a' tudós doctor úr' történeti járatosságának.

Másodszor a' szerző geographus létére az általa leirt ország' geographiáját, topographiáját, physical 's természettörténeti állapotját sem ismeri, mert 481. l. Leirja hazánk' két nagy térségét. Ha ezen igen költői földleírást hiven fordítanak, olvasóink inkább hinnék, hogy Washington Irving' Prairieinek rossz utánzását adjuk, mint értékezést honunk' földleírásából, elég legyen tehát a' sok képtelenségből a' legnagyobbakat felhozni, és így csak „ex ungue leonem, vagy is inkább a' jámbor állatot in pelle leonis“ Íme tehát a' tudós doctor úr' költői geographiájának hív kivonata:

„Ezen téreken a' föld igen lágy lévén, a' kocsikerekek mélyen besülyednek, minden kocsis új utat kezd, a' réginek mély kerékvágásait kikerülni, (holott mi igen is szeretünk a' régi kerékvágásban járni) 's így az országút fél órányi széles lesz; de ez is csak lakott helyek' közelében Stíria és Austria' határain. Túl Körmenten és Sabarián (Zimmermann ur a' tult Németország felül érti) egészen eltűnik a' földmívelés, sok mérföldekre nincs falu vagy város, nem látni mást, mint itt egy vad bikát hosszú szarvakkal, vagy ott egy egész gulyát futni. A' nyár közelít, a' fű, mellyet senki sem kaszál (pedig ha doctor ur kívánja ellátjuk szénával) elfonnyad, a' föld húsz lábnyi mély hasadékokban repedez szét, a' tikkadó barmok a' tavak felé tódulnak, de nem sokára ezek is olly szárazzá lesznek, mint a' föld maga. A' büszke lovak' számos ménesei víz után tévelygenek“ stb. Mindezekből a' szerző egy életölő szomjúságot hoz ki; ezután egy jelenet következik Méry és Barthélemy' eposzából: „Napoleon Aegyptusban.“

„Végre feltűnik a' láthatár' szélén egy széles vízvonál, ez a' Balaton, a' Duna, a' Tisza, de egy óra a' másik után múlik, 's még sem érhetni el az ohajtott vizet. Most dörgés hallatszik messziről, egy porfellel emelkedik, — mindig közelebb hat a' dörgés, a' felleg, — és (milly költői!) egy vad ló ménes rohan el stb. a' víz pedig csak a' déli báb volt, 's az útas még mindig szomjuzik.“

„Az éj elborul, itt ott egy hang zúg ki a' pusztából, 's az útas borzad (de tán még sem annyira, mint a' tudós doctor úr' olvasója) mert haramiák közelednek, kik nem csak kirabolják az embert, hanem elkínözva és összezúzott testtel hagyják őt el zsákmányul a' bizonyos halál-“

nak, mert ki segitené a' pusztában? Ha az útas egy magányos lakhoz ér is, a' gazda térdre borulva kéri, menjen tovább, mert itt az összeesreglő juhászok bizonyosan agyonverik." Pedig ekkorig még, a' már hála az égnek eléggé ritka magyar haramiák sem tartattak olly vérengzőknek, hát még a' szegény juhászok?

483. lapon ugyan ezen cikkelyben, szerzőnk a' lovakat kenyérrel éteti és borral itatja, 's minden város' végén akasztófát lát, mellyen 8—10 haramia függ.

Mind ezekből, — mellyek azonban magában a' munkában sokkal bővebben vannak kifejtve — azt következtetjük, hogy dr. Zimmermann úr egy borzasztó novellát akart valaha írni, de ebben felsülvén, termékeny phantasiájának szegény hazánk leírásában engede futást és szárnyalatot. Azonban a' dolgot komolyabban véve, még azon sem törekvék, hogy ön magának elient ne mondjon; mert főlebb említett szavai szerint: „Tul Körmenten és Sabárián minden földmivélés citünik.“ 'S még is az 517. lapon ezt mondja: „Földmivélés Magyarországnak fődolgo, 's csak a' ris-termesztés az egy nem egészen divatozó, melly a' bánóság moesáros tájaiban természetik, 's ugyan ott a' nagy bor természet is emliti, hozzá tévén, hogy jobb bánásmóddal hazánk egészen hasonlíthatatlan“ bort adhatna.

484. l. hazánkra temérdek chronicus nyavalyákat ró, mellyek itt egészen járványosak, „A' rheumatismus az élethez tartozik, egy ember sem szabad tőle.“

485. l. Megismeri honunk' gazdagságát az ásványokban, de igen legyalazza bányászati módunkat, 's azt mondja, hogy a' tudomány' előmeneteleit nem ismerve, vagy a' felügyelők' kényelme miatt megvetve, még most is ott vagyunk, hol századok előtt valánk. — Szegény geographus, ő még a' világhírű selmeczi bányász akademiát sem ismeri, melly a' külföldnek, sőt Amerikának is több derék bányászt adott.

487. l. A' lovokról mondja, hogy ezeket nagy méneseben és vadon találmi, 's Pesten a' legszébb állatokat igen olcsón vehetni, midőn a' parasztok sóért jönnek. Mert ezeknek soha sem lévén pénzök, nem vehetnek, hanem csak eserélhetnek, azért a' vad ménesekből kifognak 12 vagy 14 lovat, Pestre jönnek, ott tízet, tizenkettőt sóért kicserélnek 's kettővel haza mennek, kétségben hagyva, hogy lelhetik fel a' pusztában 80—100 mérföldnyi távolságban magányosan álló lakokat. A' magnásoknak igen szép fajtákból álló, de azért egészen vad méneseik vannak, 's ezeknek lovaik igen szépek, majd az ásiakhoz hasonló, 's uroktól külföldieknek igen drágán adtnak el, de a' parasztoktól épen olly olcsón kaphatók, mint a' közönségesek, mert minden ménes 100—150 □ mérföldre terjed és 20—30,000 lóból áll, tehát bennök a' lopást észre sem lehet

venni. — Itt négy dologban árulja el nagy tudatlanságát a' tudós szerző: 1ször nem tudja, hogy hazánkban sőt nem csak Pesten vehetni; minden schematicusból láthatna volna, milly sok sóhivatal van az országban; 2ször sőt ezen hivatalokban cserébe nem adatik, hanem csak kész ezüst pénzért; 3ször hazánkban egy pontja sem fekszik Pesttől 80 vagy épen 100 mérföldnyire. 4ször lovaink épen nem mérközhetnek az arabokéival, 's a' mezőhegyesi ménest kivéven, (melly azonban legvirulóbb korában is csak 15,000 lovat számlált) egy sines honunkban, melly a' fent kített számoknak csak huszad részére menne is, vagy olly roppant földekre terjedne.

A' juhokról még helytelenebbül beszél, mert azoknak csak a' legdurvább gyapját (Zigara) vagy gyapju helyett épen csak szórt tulajdonit; még is hiszi, hogy a' nemesítésre képesek; még eddig csak 10,000 nemesebb fajú juh van az országban, de ennyivel két meklenburgi vagy orosz nemes is bír. Országunkban több van 8,000,000 júhnál, 's ennek talán két harmada nagyobb vagy kisebb mértékben nemesített. Egyes családoknak több van 100,000 finom gyapjas juhoknál, 's nem tudni, mi lenne az egész meklenburgi hercegségből, ha három illy magyar magnás néhány hónapra juhait oda hajtatná legelőre. Szegénységünket juhokban talán pótolni akarván, vizeinket népesíti meg czapákkal és czethalakkal.

493. l. mondja: A' magyarok renyhék, ha a' szükség munkára nem kényszeriti, csak ott telepedtek le, hol a' marha magától (az az vadul) szaparodik, 's a' tengeri (szerinte ez nemzetünk' kedvence eledele) megterem.

A' következő lapon, alkalmasint mutatni akarván, milly alaposan, milly szelidséggel, 's részrehajlás nélkül írja a' jámbor doctor ur geographiáját, egy, mint mondja, előkelő magyarnak ezen szavait hozza föl: „Mi lenne a' magyar ökor nélkül?“ A' szerző volt Magyarországnak, 's most már nincs itt; tehát tudhatja, mi a' magyar ökor nélkül.

De szörnyű hibái mellett is van ezen könyvben valami, mit minden hazafi meggondolásába ajánlhatunk, t. i. mit Zimmermann anya-nyelvünkről ír. Miután szokott módja szerint megrotta makacs függésünket a' régitől, bár rossz legyen is, így beszél: „Különös hogy ezen, a' meglevőhez olly önféjű ragaszkodás mellett is, más nyelv verhet gyökeret, mint az anyai. Ez a' latin, melly századok óta a' közügyi, társalkodási és tudós nyelv, 's a' tulajdon magyar nyelvet egész elnyomással fenyegeté. Mindenki, még a' legközönségesebb ember is, Erdély- és Oláhországtól a' közép Kárpátokig és Horvátországig latinul beszél, az asszonyok és leányok hasonlóképen stb. Sőt a' szerző' véleménye szerint az austriai sereg is azon nyelven vezéreltetik, mellyen Róma legióit annyi győzelemre vitték az

Imperatorok, mert a 495ik lapon egy határszéli katona-tisztet így referáltat: „Cordonus pestatus est ruptus cum armibus in manibus.“ Azt, a' mit nyelvünk' természetéről mond, 's min ilyen munkában találván azt, igen elsodálkoztunk, németül teszszük ki, hogy mindenki érthesse; miután a' nyelv nehézségéről szólott, mit annak egészen idegen characteréből származtat, írja: „Aber abgesehen hievon, wird sie jeder, der sie hört, zugestehen, dass die Sprache schön, sonor, volltönend sey.“ És alább: „Der Ungar, der über dieselbe nachgedacht, sich vielleicht auch mit andern Sprachen beschäftigen, rühmt noch, dass dieselbe ungemein biegsam, bestimmt, kurz, von grosser Kraft und grossem Nachdruck sey, und dass sie endlich eine in keiner andern Sprache vorkommende Würde habe.“

Az egész magyar literatúrából csak Horvát Endrét és Kisfaludy Károlyt tartja említésre méltóknak. Ezután nemzeti characterünk' festéséhez fog, mellyben jobb oldalaink (kivéven a' vendégszeretetet, mellynek a' szerző itt létekor nagy hasznát látszék venni) alig érintve, de hibáink a' lehetőségig kiemelve, és a' legragyogóbb színekkel festve vannak. Ebből elég legyen ezen szavait felhozni: „A' magyarnak legkedvesebb foglalatossága semmit sem tenni, vagy ha ezt kényelme szerint nem üzheti, meséket hallgatni, 's ha ezt is megunja, tánczolni.“ Vagy alább: „Míveltséget tulajdonképen a' magyaroknál nem találhatni, meg kell elégedni egyenes nyílt szívvel, természeti észszel, nem kívánván tudományosságot.“

Épen nem szándékunk ugyan a' nemzet' hibás sajátságait védeni; de annyit bátran állíthatunk, hogy javallhatóbb a' henyéls, mint egy Zimmermann ur' „Austriai birodalomához,“ hasonló munka' firkálása, mellyben nem csak tudományosságnak, de még csak természeti észnek, 's a' legközönségesebb ismereteknek nyoma sincs, mellynek minden lapjáról a' legvastagabb tudatlanság, számtalan ellenmondásából a' legnagyobb gondatlanság és következetlenség kiált föl; mert hogyan vádolhat tudatlansággal mást olyan ember, ki, — hogy a' többi elhallgassuk, — a' szárazföld' közepére czethalakát és czapákat teremt? Hogy írhat egy országról az, ki országgyűlésünkről szólván ilyeneket képes mondani (lap 511): „A' karok' táblájánál az elnök egy biztosság, melly Personalnak neveztetik.“ Vagy mint az 519. lapon: „A' tudományokról Magyarországnak szólani sem lehet, azok Törökországban majd jobb állapotban vannak.“

Ennyi az ország' általános geographiájáról, most a' szerző részletes leírásokra megy át, 's főleg az egészről irt képtelenségeit szépen vármegyéenként osztja fel. Nem akarván ezen esztelenségekkel olvasóinkat soká' üntatni csak keveseket említenünk.

Pozsony' városának 52,000 lakója van, 's oskoláiban 43,000 tanuló jár, min azonban a' szerző maga is kételkedik.

A' trencsényi várban egy 500 láb mélységű kút van, mellyet egy török, kedvesét fogságából szabadítani akarván vésett a' sziklába. — Fel-szólitlak, minden románok' hősei, álmodtatek-e valaha szerelmetek' legnagyobb hevében illy óriási műről?! —

A' bánya-városoknál terjedelmesen leírja hazánk' nagymemű bányászatát, 's így ismét ellenmond a' 485. lapon felhozott állításának.

Buda azóta kezd nevedezni, hogy szent Lajos lakát ide áttette. — A' budai vár (Akropolis) szabályosan épített, tiszta utcái, és a' legszebb palotái vannak.

Ellentétben a' budai vár' szabályos építésével Pestről mondja, hogy ott háza' helyét kiki önkényére választhatván, az épületek' összevissza állása miatt a' város úgy néz ki, mint egy nagy falu. 'S még is leebb (ismét ellenmondás) azt állítja: „A' várost sok nagy és szép épületek ékesítik, mellyeknek leírására hely sincs.“ — A' roppant pesti német színház szerint csak 200,000 it. került.

Szigetnél Körner' szép meséjét, melly szerint Zrínyi' neje és leánya magokat 's a' várt levegőbe vetik, történeti igazság gyanánt beszéli el.

A' mit Pesttől elvett, azt Szatmáron akarja pótolni, mert ezen városnak több jeles épületeket ad.

Nyir-Bátornál a' magyar helyesírást reformálja, azt állítván, hogy Báthory, Eszterházy, Bathányi rosszul vannak írva Bátor, Eszterház, és Bathyán helyett.

Nagy-Várad szülőhelye a' magyar Cicero' Pázmán Péter érseknek és Garay János költőnek. Tehát még is van minden bárdolatlanságunk mellett is magyar Cicero, de ki legyen azon Nagy-Váradon született Garay János költő nem tudjuk.

A' birodalom' többi részeinek bírálatát azon részek' lakóira bízván, Erdélyről csak azt jegyezzük meg, hogy annak leírásában kevesebb képtelenség találtatik, részint mivel keveset szól ezen országról, részint mert gyakran magyar hazánkra idéz. De még is Kolozsvár' főutcáját New-York' legszebb utcájához hasonlítja.

A' fentebbi sorok Zimmermann urat mint író characterizálták, 's reményleni lehet, hogy ebbéli hitelt tekintve, nem igen kívánatos. Szóljunk már róla mint emberről. Ő munkájában kétszer említi, hogy Magyarországnak volt, 's még pedig a' legújabb időkben és jó mélyen, de elhíhet-e, ki ezen munkát olvassa, 's hazánkat ismeri, hogy a' szerző, ki minden sorban olyan vastag tudatlanságot árul el, 's dolgokat állít, mellyeknek valótlanága felől helyben egy szó, egy pillanat meggyőzhető, valaha csak távolról

is látta volna az általa leírt földet, ennek következtése, hogy a' szerző hazudott, 's hogy az egész olvasó közönséget nyilván megcsalta. De engedjük meg, hogy az író volt hazánkban, ez sem menti meg őt a' hazugságtól, mert így az általa, mint állítása szerint, szemtanu által, elbeszélte dolgok válnak hazugságokká. Hogy mi magyarok magunk is igen keveset tettünk honunk' ismertertetésére, igaz, egy nagy hibánk, de itt fejtegetni nincs helye, 's hogy így a' szerző jó forrásokból nem meríthete, ismét való; de őt nem menti, mert, kinek jó kútfejei nincsenek, ne írjon, 's e'felett Zimmermann ur ezzel nem is védhetné magát, mert ő Magyarországon volt, 's így tehát saját tapasztalásából írhatott. Végre kinek kinek ítéletére bizván ezen munka' becsét meghatározni, azon óhajással fejezzük be sorainkat, bár támadna minél előbb egy író, ki a' külföld előtt józanabb eszméket terjesztene honunkról, mert így nem csak az idegenek előtt nyernék; hanem sokan közülünk jobban tanulnának ismerni hazájokat, mert — fájdalom! — vannak olly magyarok is, kik saját hazájokat csak a' külföldről fogják megismerni.

Gaal.

Literaturai mozgalmak.

— Csak most érkezett Pestre: Vízépítési jegyzetek, mint sok esztendői tapasztalásból gyűjtött példék, annak elérésére, hogy szinte hét négyszögű mértföldre terjedő igen termékeny földek a' kártékony vízáradásoktól nem nagy költséggel megóvatassanak, és a' hajózás ezen tájékain a' verseczi, alibunári és illancsi mocsároknak, a' teréziai csatornák czélarányos használata által, az itt hajózható Temes vizéig, melly Oporánál és Pancsovánál a' közel lévő Dunába szakad, elértessek. Ezt mind azoknak, kiknek honunk' mivelődése, a' köz egészség, gazdaság és kereskedés' tekintetéből szíveken fekszik, ajánlja *Petrovics Pál*, mint ezen tárgyban a' már eddig végrehajtott előmunkák' igazgatója, cs. k. nyugp. főhadnagy stb. Egy tájéköldképpel és a' javallott vízjárító 's hajózható csatornának hosszában és keresztben előterjesztett rajzolatával. Bécsben, Sollinger J.P. sajtói alól. 1835 (csak most jelent meg; oldalt német textussal, 's német czímmel is: Hydrotechnische Andeutungen). Hársánt 4r. 23 lap. 40 kr.

Junius' 9d. vettük a' Tudományos Gyűjtemény' martiusi kötetét. Figyelemre méltó benne phil. dr. *Vallas Antal'* egy cikke a' logaritmokról; 's *Fejér György'* észrevételei Schuhayda Lajos czeglédi ev. predikátor-nak rőpiratáról: Neue historisch-kritische Ansicht über das asiatische Seyn (?) stb. der Magyaren. A' bírálát nem kedvező.

— Doctrina religionis christiano-catholicae, quam in usum academicae iuventutis elucubravít *Franciscus Szaniszló*. Tomus II. partem specialem complectens. Ed. secunda, novis curis recognita, emendata et aucta. Pesthini, typis Trattner-Károlyianis. 1837. 8r. 456 l.

— Summarische Darstellung d. Urbarial-Gesetzartikels vom Jahre 1832/6 stb. Aus dem Ungr. des J. v. Sebessy treu übersetzt. Pesth, Verlag und Druck von Beimel. 1837. n. 8r. 111 l. 30 kr.

Vád és igazolás.

A' Kritikai Lapok' IV. füz. Szemere' Muzáronát bírálván, a' 27—29. lapokon Szemerére kénytelen valék azon gyanút az olvasó közönség előtt kimondani, hogy új folyamú Muzárona I. köt. 34—35 lapjain *ör maga dicséreteit adá ki névtelenül*. Gyanúmat már akkor magam is „kegyetlennek“ neveztem, de elmondottam az okokat, melyekben azt alapítam, 's kifejezém egyszersmind reményemet, hogy a' Muzáron' szerkesztője e' részben magát igazolni fogja. Három év folyt el azóta, a' nélkül, hogy e' kemény vádra Szemere' részéről felvilágosítás következett volna. El fogja hinni a' Muzáron' szerkesztője, ha mondom, hogy e' hosszas hallgatása engem nem kevésbé bánta, mint őt bánthatá a' gyanúba vétel: mert tiszta lelkű embernek nem lehet nem nyugtalanító érzés, midőn mások felül bal véleményeket táplálni kénytelen. — E' napokban szíves vala a' Muzáron' szerkesztője boldogult Kazinczynak egy Guzmichhoz írt levelét velem közleni 's ime a' dolog előttem felvilágosodik. Kazinczynak e' saját kezével írt leveléből tökéletesen bebizonyodott, hogy az általam Szemerének tulajdonított, 's a' Muzáron új foly. I. K. 34—36 lapjain lenyomatott, szavakat *Kazinczy írta*. Vissza vonom tehát ezennel vádatam 's a' legnagyobb készséggel vallom meg, hogy a' Kritikai Lapokban nyilvánított gyanú aiptaian; Szemerének pedig ezennel szíves köszönetemet jelentem, hogy engem e' részben, bár mi késő is, de teljesen megnyugtata. Pesten, junius' 9d. 1837.

Bajza.

FIGYELMEZTETÉS.

Kérjük tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket az Athenaeum 's Figyelmező iránt minél előbb megtenni, czímeiket olvashatólag és hibátlanul vagy a' netalán meglevőknek kiigazítását beküldeni, hogy az újsághorítékokat jókor rendbe hozzassuk 's az elküldözésben hátramaradás ne történjék.

Félévi ára mindkettőnek helyben 5 for. — kr.

—	—	postán 5 — 48 —
Velin	—	helyben 7 — —
—	—	postán 7 — 48 — pengő p.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.